
ЧЛАНЦИ

УДК: 347.518:658.62.018.4 ; 366.542/.543(4-672EU:497.11)

CERIF: S 130, S 144

ТИП РАДА: ИЗВОРНИ НАУЧНИ РАД

DOI: 10.55836/PiP_23401A

др *Марија* КАРАНИКИЋ МИРИЋ*
редовни професор Универзитета у Београду – Правног факултета,
Србија

УСКЛАЂИВАЊЕ НАЦИОНАЛНИХ ПРАВИЛА О ОДГОВОРНОСТИ ПРОИЗВОЂАЧА С ПОТРЕБАМА ДИГИТАЛНОГ ДОБА И ЗЕЛЕНЕ ТРАНЗИЦИЈЕ**

Сажетак

После расправе која се дуго водила у стручној и научној јавности и надлежним институцијама, крајем септембра 2022. године Европска комисија је утврдила и објавила званични Предлог нове Директиве о одговорности за дефектне производе. У случају да овај Предлог буде усвојен, наши законодавци ће имати обавезу да домаћа законска правила ускладе с новим европским прописом. У српском праву постоје два законска режима вануговорне одговорности за штету од производа с недостигаком: старији и оштрији режим који је прописан Законом о облигационим односима и новији режим који је усвојен правилима проширеног права. Циљ овог рада јесте да се изложе два режима одговорности произвођача која су данас код нас на снази и да се сагледају разлози за њихову промену. Разлози суштинске природе ишчу се заси-

---

* Електронска адреса аутора: marija@ius.bg.ac.rs.

** Рад је написан у оквиру стратешког пројекта Правног факултета Универзитета у Београду под називом „Савремени проблеми правног система Србије“ за 2023. годину.

релости постојећих правила, а формални разлози за промену ипичу се перманентној усклађивања нашеј пошрошачкој права с правом ЕУ, што је Република Србија прихватила као своју правну обавезу.

Кључне речи: Одговорности произвођача. – Дијигално доба. – Кружна економија. – Предлој нове Директиве о одговорности за дефектне производе (2022). – Усклађивање.

I Увод

Од 2005. године у српском праву постоје два законска режима вануговорне одговорности за штету од производа с недостатком: (а) старији и општији режим који је од 1978. године прописан Законом о облигационим односима¹ и (б) новији режим који је установљен правилима потрошачког права.² До тог удвајања дошло је зато што наш законодавац начелно није спреман да без преке потребе мења или допуњава ЗОО. Кад је донета политичка одлука, а потом прихваћена и правна обавеза, да се наше унутрашње право усклади с потрошачким правом Европске уније (ЕУ), одлучено је да то може бити само доношењем посебних прописа о заштити потрошача, који ће се мењати онолико често колико налаже та динамична област, а да се ЗОО од тога сачува. Та правно-политичка одлука није формализована, али из поступања нашег законодавца током последње две деценије јасно произлази да је то његово свесно опредељење.³

Наша посебна правила о одговорности произвођача у потрошачком контексту писана су према моделу Директиве о одговорности за дефектне производе (убудуће понекад само Директива).⁴ Директива је

1 Закон о облигационим односима – ЗОО, *Службени лист СФРЈ*, бр. 29/1978, 39/1985, 45/1989 – одлука УСЈ и 57/1989, *Службени лист СРЈ*, бр. 31/1993, *Службени лист СЦГ*, бр. 1/2003 – Уставна повеља и *Службени гласник РС*, бр. 18/2020, чл. 179.

2 Први покушај да се наше право усклади с потрошачким правом ЕУ у овој области везује се за Закон о одговорности произвођача ствари с недостатком, *Службени гласник РС*, бр. 101/2005, који је био на снази пет година. Посебан режим одговорности произвођача у потрошачком контексту данас је уређен Законом о заштити потрошача – ЗЗП, *Службени гласник РС*, бр. 88/2021, чл. 58–64.

3 Судићи по резултатима, исто је резоновала Комисија за израду грађанског законика, коју је 2006. године формирала Влада Републике Србије: Преднацрт Грађанског законика Републике Србије из 2019. године не садржи норме потрошачког права. Преднацрт је доступан у електронској бази *ParagrafLex*, 15. 10. 2023.

4 Директива о одговорности за дефектне производе (*Directive 85/374/EEC concerning liability for defective products*, *OJ L* 210, 7. 8. 1985, 29–33, *amended by Directive 1999/34/EC concerning liability for defective products*, *OJ L* 141, 4. 6. 1999, 20–21). Критичку анализу Директиве видети у: Hans-Wolfgang Micklitz, „Liability for defective products

успешно ускладила унутрашње прописе држава чланица ЕУ у области одговорности за производ с недостатком.⁵ За тај процес су још 1985. године истакнути јасни правно-политички разлози: усаглашавање националних прописа о одговорности произвођача потребно је да би се обезбедили једнаки услови пословања на јединственом тржишту, слободна конкуренција, уједначени услови за кретање робе и једнак степен заштите потрошача. Осим тога, још тада је закључено да правична расподела повећаног ризика штете који генеришу дефектни производи може да се постигне у условима убрзаног научног и технолошког развоја само ако се пропише да произвођач одговара објективно, то јест без обзира на сопствену кривицу.⁶

Током последње деценије живо се расправља о потреби да се правила Директиве ревидирају, односно да се област одговорности произвођача уреди на један нов и савремен начин. Крајем септембра 2022. године Европска комисија је коначно утврдила и објавила Предлог Директиве о одговорности за дефектне производе (убудуће: *Предлој* или *Предлој нове директиве*).⁷ Ако тај предлог буде био усвојен, наш законодавац ће имати обавезу да домаћа законска правила усклади с новим европским прописом. Циљ овог рада стога јесте да се изложе два правна режима одговорности за производ с недостатком која су данас код нас на снази и да се сагледају разлози за њихову промену. Разлози суштинске природе тичу се застарелости постојећих правила, а формални разлози за промену тичу се перманентног усклађивања нашег потрошачког права с правом ЕУ, што је Република Србија прихватила као своју правну обавезу.⁸

and services“, *European Consumer Law* (eds. Hans-Wolfgang Micklitz, Norbert Reich, Peter Rott, Klaus Tonner), Intersentia, Cambridge – Antwerp – Portland, 2014, 239 и даље; Daily Wuyts, „The Product Liability Directive – More than two decades of defective products in Europe“, *Journal of European Tort Law*, Vol. 5, Nr. 1/2014, 1–34.

5 Извештај о примени Директиве о одговорности за дефектне производе (European Commission, *Report on the Application of the Council Directive 85/374/EEC concerning liability for defective products*, COM/2018/246 final), 8.

6 Преамбула Директиве, тач. 1 и 2.

7 Предлог директиве о одговорности за дефектне производе (*Proposal for a Directive on liability for defective products*, COM(2022) 495, 28 September 2022). Овај документ садржи Образложење (*Explanatory Memorandum*) и текст Предлога директиве о одговорности за дефектне производе. Европска комисија је истог дана објавила и Предлог директиве о одговорности за вештачку интелигенцију (*Proposal for a Directive on adapting non-contractual civil liability rules to artificial intelligence (AI Liability Directive)*, COM(2022) 496, 28 September 2022), у ком се налазе посебна правила о субјективној вануговорној одговорност за штету коју проузрокује систем вештачке интелигенције.

8 О одговорности произвођача већ сам писала у: Марија Караникић Мирић, *Објективна одговорност за штету*, Правни факултет Универзитета у Београду,

II Постојећа правила о одговорности произвођача у српском праву

1. Закон о облигационим односима (1978)

Југословенски Закон о облигационим односима био је први пропис у Европи којим је посебно уређена одговорност произвођача ствари с недостатком.⁹ Реч је о модерном облику објективне одговорности за штету од ствари које се масовно производе и употребљавају или троше. Кад неко произведе и пусти у промет ствар с недостатком који генерише повећану опасност од штете по околину, онда одговара за штету изазвану тим недостатком без обзира на кривицу. Произведена ствар није опасна по себи. Она то постаје чињеницом што има неки дефект због ког није безбедна у довољној мери, и то када се користи на начин који се може основано очекивати од разумног и пажљивог човека. Недостатак или мана не огледа се у томе што ствар није саобразна уговору, него у томе што она није безбедна на описани начин. Ако се оствари ризик штете од тог недостатка, произвођач одговара објективно без обзира на то да ли је за недостатак знао, а у неким правима и без обзира на то да ли се за недостатак уопште могло знати.

Београд, 2013, 191–198; Марија Караникић Мирић, „Реформа одговорности за производ с недостатком у праву Европске уније“, *Перспективе имплементације европских стандарда у праву Србије, Књига 12* (ур. Стеван Лилић), Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2022, 96–116; Marija Karanikić Mirić, „Product Liability Reform in the EU“, *Digitalization and Green Transformation of the EU* (eds. Dunja Duić, Tunjica Petrašević), EU and Comparative Law Issues and Challenges Series (ECLIC), Vol. 7, Osijek, 2023, 383–413; Марија Караникић Мирић, „Одговорност произвођача за потенцијални дефект“, *Казнена реакција у Србији, VIII део* (ур. Ђорђе Игњатовић), Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2018, 194–213; Марија Караникић Мирић, „Одговорност произвођача вакцине у пракси Европског суда правде“, *Српска јолићка мисао*, бр. 4/2017, 137–159; Марија Караникић Мирић, „Правни капацитет Србије за евроинтеграције у области одговорности произвођача ствари с недостатком“, *Правни квалитет Србије за европске интеграције, Књига 3* (ур. Стеван Лилић), Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2008, 121–138; Марија Караникић Мирић, „Development Risks“, *Annals of the Faculty of Law in Belgrade*, Nr. 1/2006, 117–148; Марија Караникић, „Осврт на нови Закон о одговорности произвођача ствари с недостатком“, *Право и привреда*, бр. 5–8/2006, 485–505; Марија Караникић, „Одговорност за штету од производа (у праву Европске уније и Сједињених Америчких Држава)“, *Правни живот*, бр. 10/2003, 711–737. У писању овог рада ослонила сам се на резултате тих својих ранијих истраживања, да бих сагледала да ли је потребно да се осавремене правила о одговорности произвођача која су код нас тренутно на снази.

9 Јаков Радишић, „Члан 179. Одговорност произвођача ствари с недостатком“, *Коментар Закона о облигационим односима* (уредник Слободан Перовић), Савремена администрација, Београд, 1995, 410.

У разлоге за заснивање одговорности произвођача на објективном принципу убраја се следеће: произвођач је најбоље информисан о особинама властитог производа; продајом тог производа он убире економску корист; произвођач може да социјализује ризик масовне штете тако што ће се осигурати од одговорности; вероватноћа настанка штете повећана је зато што је употреба производа масовна, а исто важи и за обим укупне штете коју би могли да претрпе бројни оштећеници.¹⁰ Наравно, правила која садржи ЗОО нису ограничена на штету од робе широке потрошње. Та правила примењују се у случају штете од ствари у грађанскоправном смислу, под условом да ствар има недостатак, а без обзира на то да ли је произведена занатски или индустријски.¹¹ Међутим, тек ствари намењене широкој употреби и потрошњи стварају услове за појаву серијских штета, чија масовност, а то ће рећи број оштећеника,¹² представља социјални и економски проблем сасвим нових размера.

Развој одговорности произвођача ствари с недостатком као посебног облика објективне одговорности подстакнут је у Европи и Северној Америци трагедијом која је крајем шездесетих година изазвана масовном употребом лека с тератогеним ефектима под називом *thalidomide* (*contergan*, *kevadon*).¹³ Компанија *Grünenthal* (Гринентал) развила је супстанцу која је, између осталог, преписивана и као антиеметик, нарочито женама које су патиле од јаких јутарњих мучнина у првом тромесечју трудноће, што је довело до рођења неколико хиљада беба с тешким телесним деформитетима.¹⁴ Отприлике у исто време кад су широм

10 Bernhard A. Koch, Helmut Koziol „Comparative Conclusions“, *Unification of Tort Law: Strict Liability* (eds. Bernhard A. Koch, Helmut Koziol), Kluwer Law International, The Hague, 2002, 402–403.

11 Појам производа обухвата и гас, електричну и топлотну енергију, воду, човекове органе одвојене од тела и људску крв. Ј. Радишић, 410.

12 Yvan Markovits, *La Directive C.E.E. du 25 juillet 1985 sur la responsabilité du fait des produits défectueux*, L.G.D.J., Paris, 1990, 1–2.

13 Jane Stapleton, *Product Liability*, Butterworths, London, 1994, 5, 66–67; Peter Cane, Patrick Atiyah, *Atiyah's Accidents, Compensation and the Law*, C.U.P., Cambridge, 2013, 103; Geraint G. Howells, Ian M. Ramsay, Thomas Wilhelmsson, *Handbook of Research on International Consumer Law*, Elgar, Cheltenham, 2010, 237. Вид. такође: Anita Bernstein, „Formed by Thalidomide: Mass Torts as a False Cure for Toxic Exposure“, *Columbia Law Review*, Vol. 97, Nr. 7/1997, 2153–2176; Rebecca Korzec, „Dashing Consumer Hopes: Strict Products Liability and the Demise of the Consumer Expectations Test“, *Boston College International and Comparative Law Review*, Vol. 20, Nr. 2/1997, 227.

14 Тај догађај убрзао је рад на Стразбуршкој конвенцији о одговорности за штету од производа у случају телесне повреде или смрти, усвојеној 1977. у Савету Европе (Convention européenne sur la responsabilité du fait des produits en cas de lésions corporelles ou de décès, STCE no. 091, Strasbourg, 1977), доступно на адреси: <https://rm.coe.int/1680077328>, 15. 10. 2023. Та конвенција служила је као историјски осло-

Европе почеле да се јављају страшне последице употребе поменутог лека, Михаило Константиновић је у Скици предложио да се одговорност произвођача законом уреди по објективном принципу.¹⁵

Домаћи законодавац преузео је из Скице правило по ком за штету од недостатка због ког нека ствар представља опасност од штете за лица или ствари одговара онај ко је ту ствар произвео и ставио у промет, било да је знао за њен недостатак, било да му је он остао непознат.¹⁶ Та одговорност је ван сваке сумње објективна. За њено заснивање тражи се постојање штете по општим правилима грађанског права и да је та штета проузрокована недостатком који је постојао на ствари или у ствари пре него што ју је произвођач вољно пустио из своје власти. Недостатак који је настао након што је ствар пуштена у промет може да се припише произвођачу само ако је потекао из узрока који су постојали још док је ствар била код произвођача, односно пре него што ју је он ставио у промет. Произвођач се ослобађа одговорности уколико докаже неки од општих либераторних разлога, а то су виша сила, искључива радња трећег лица или искључива радња самог оштећеника.

Осим тога, законом је прописано и да произвођач одговара за предвидљиву штету од опасног својства ствари (када то својство не представља њен недостатак) ако није предузео све што је било потребно да се штета спречи упозорењем, безбедном амбалажом или на неки други начин.¹⁷ То је вид строго постављене субјективне одговорности

нац за коначно усвајање Директиве о одговорности за дефектне производе (1985), о којој ће касније бити речи. О односу између Директиве и Конвенције вид. У. Markovits, 54 и даље.

- 15 Скица за законик о облигацијама и уговорима – Скица (1969), објављена је последњи пут у књизи: Михаило Константиновић, *Облигације и уговори. Скица за законик о облигацијама и уговорима*, Службени лист СРЈ, Београд, 1996. Вид. чл. 141 Скице.
- 16 Скица, чл. 141; ЗОО, чл. 179 ст. 1. Ево типичних примера из праксе наших судова. У оштећениковом стану дошло је до експлозије тако што је из плинске боце истицао пропан-бутан гас па се створила запаљива смеша ваздуха и тог гаса, која се запалила искром или жаром са шпорета на чврсто гориво. Суд је утврдио да за штету одговара произвођач плинске боце јер је та боца имала недостатак (неповратни вентил са заптивном гумицом није био адекватно заврнут у усадник боце). Пресуда Врховног суда Србије, Рев. 1660/2000 од 10. априла 2000. Произвођач пива одговарао је за штету коју је оштећеник претрпео када му је у руци експлодирала стаклена фабрички пуњена флаша пива. Пресуда Врховног суда Србије, Рев. 945/1990 од 15. маја 1991. Одлуке за које није ништа посебно речено преузете су из електронске базе *ParagrafLex*, 15. 10. 2023.
- 17 ЗОО, чл. 179 ст. 2. Тог правила нема у Скици. „Други начин“ је, на пример, одорисање запаљивог гаса, додавање мириса да би његово истицање из инсталација могло на време да се примети. Пресуда Апелационог суда у Новом Саду, Гж. 4428/2012 од 22. јануара 2013.

за штету: произвођач може да је се ослободи ако докаже да се понашао онако како је требало, то јест да је био предузео све што је потребно да се спречи штета од опасног производа.¹⁸ Овај тип одговорности произвођача заснива се на обориво претпостављеној кривици. То је обично грешка у давању упутстава (*culpa in instruendo*). Произвођач је одговоран због тога што није поступао у складу са строгим и апстрактним мерилом пажње које му је налагало да предузме све мере за спречавање предвидљиве штете која је потекла од опасних својстава његовог производа. На произвођача пада терет доказивања да је штета настала упркос томе што је он поштовао високе стандарде који су га обвезивали.

Законске одредбе посвећене одговорности произвођача стале су у један члан ЗОО. Зато су за судове остала отворена бројна питања да на њих одговоре. У литератури је критикована старија пракса домаћих судова према којој је за штету по том основу могао да одговара само произвођач финалног производа, то јест онај ко је на производу означен као произвођач. Сматра се да оштећенику треба пружити могућност да накнаду захтева и непосредно од произвођача дефектног саставног дела. Финални произвођач одговара и за штету од недостатка у сировини, полупроизводу или саставном делу, које је произвео неко други.¹⁹ За штету од манљиве увозне робе одговоран је увозник или продавац уколико увозник није именован на производу.²⁰

---

18 Ево типичних примера: Произвођач је послао раднике да монтирају камин у кући оштећеника. Радници су пропустили да ставе изолацију од тервола на задњи зид камина, па се запалила ламперија, а потом и цела оштећеникова кућа. Суд је сматрао да одговорно лице посредством својих радника није учинило све што је било потребно да спречи штету која је потекла од опасних својстава његовог производа. Одлука Врховног суда Србије, Рев. 3973/1997 од 30. септембра 1997. По истом основу одговарао је овлашћени заступник иностраног произвођача за то што је ставио у промет хербицид Т-101 у неетикетираној амбалажи па је оштећено или уништено преко осам хиљада оштећеникових стабала крушке квалитетних сорти. Пресуда Савезног суда, Гзс. 45/1998 од 19. новембра 1998.

19 На унутрашњој гуми постојала је фабричка грешка. За штету која је изазвана тим дефектом одговоран је произвођач аутомобила који је такву гуму уградио у возило које је ставио у промет. Одлука Савезног суда, Гзс. 44/1985 (није наведен датум), електронска база Службеног гласника, 15. 10. 2023.

20 Ј. Радишић, 411. За опасна својства ствари иностраног порекла (погрешно декларисани хербицид за уништавање дрвенстих биљака, шибља и шикара) одговара њен увозник исто као произвођач. Одлука Врховног суда Србије, Врховног суда Србије, Пзз. 34/1997 од 20. маја 1998.

2. Закон о заштити потрошача (2021)

Осим наведених старих и веома општих одредаба ЗОО, у српском праву од 2005. године постоји још један, посебан режим одговорности произвођача, који је уређен правилима потрошачког права.²¹ Посебан режим је уведен из два разлога. Први је поштовање Уставом прописане обавезе Републике Србије да правно уреди област заштите потрошача.²² Други разлог је усаглашавање српског потрошачког права с правом ЕУ²³ – у конкретном случају с Директивом о одговорности за дефектне производе. Потрошачка правила о одговорности произвођача много су детаљнија него општа правила ЗОО.

Општа правила ЗОО допуштају да се на месту одговорног лица и оштећеника нађе било које правно или физичко лице. Насупрот томе, посебан потрошачки режим примењује се само ако се произвођач дефектне ствари квалификује као трговац,²⁴ док оштећеник може да буде само физичко лице.²⁵ По посебним правилима накнада може да се захтева само за имовинску штету која настане услед смрти, телесне повреде или уништења односно оштећења оне имовине коју су оштећеник или чланови његовог домаћинства претежно користили за личну употребу или потрошњу. Начело интегралне накнаде имовинске штете не примењује се кад произвођач одговара по правилима потрошачког права: у погледу врсте штете и обима одговорности произвођача општа правила ЗОО пружају јачу заштиту оштећенику него одредбе ЗЗП. Кад оштећеник трпи (и) неки облик неимовинске штете, ЗЗП упућује на општа правила о одговорности.²⁶

ЗОО не дефинише производ, док ЗЗП прописује да је производ свака покретна ствар која је одвојена или уграђена у другу покретну или непокретну ствар, укључујући енергију која је произведена или сакупљена за давање светлости, топлоте или кретања. Сматра се да производ има недостатак ако није безбедан кад се употреби на начин који

21 Данас се та правила налазе у ЗЗП, чл. 58–64.

22 Устав Републике Србије, *Службени гласник РС*, бр. 98/2006 и 115/2021, чл. 90.

23 Закон о потврђивању Споразума о стабилизацији и придруживању између европских заједница и њихових држава чланица, с једне стране, и Републике Србије, с друге стране, *Службени гласник РС* бр. 83/2008, чл. 78.

24 Трговац је правно лице, предузетник или физичко лице које наступа на тржишту у оквиру своје пословне делатности или у друге комерцијалне сврхе. ЗЗП, чл. 5 ст. 1 тач. 2.

25 То произлази из дефиниције штете за коју се може тражити накнада (ЗЗП, чл. 5 ст. 1 тач. 22) и из тога што правила ЗЗП штите потрошаче, а потрошач је увек физичко лице (ЗЗП, чл. 5 ст. 1 тач. 1).

26 ЗЗП, чл. 59 ст. 2.

се могао разумно очекивати у време када је пуштен у промет, а с обзиром на све околности, укључујући и рекламу. Не сматра се да производ има недостатак само зато што је касније у промет пуштен производ бољег квалитета.

ЗЗП прописује следеће услове за заснивање одговорности произвођача: настанак штете за коју се по том пропису може захтевати накнада; постојање недостатка у часу кад је произвођач ставио производ у промет; постојање узрочно-последичне везе између недостатка и штете. Произвођач одговара и за недостатак који се испољи касније, ако је његов узрок постојао пре него што је производ пуштен у промет. Под стављањем производа у промет мисли се на тренутак када је производ изашао из власти или сфере утицаја произвођача, а овај је то знао и хтео. Да би успело у своме захтеву, физичко лице у својству оштећеника мора да докаже да је претрпело штету и да је штета последица неког недостатка у производу. Обориво се претпоставља да је недостатак постојао у часу када је производ пуштен у промет. На произвођачу је терет да докаже супротно.

Време пуштања или стављања производа у промет значајно је за питање застарелости потраживања, али и зато што се многе околности важне за постојање одговорности произвођача цене према времену када је производ пуштен у промет: произвођач није одговоран ако докаже да он није пустио производ у промет или да је недостатак којим је проузрокована штета настао пошто је производ пуштен у промет; неће се сматрати да производ има недостатак само зато што је касније стављен у промет квалитетнији производ; производ има недостатак ако не пружа онај степен безбедности који се основано очекује узимајући у обзир и време када је производ пуштен у промет.

Произвођач је лице које производи финалне производе, сировине и саставне делове. Финални производ је производ у стању у каквом се дистрибуира потрошачима без даљих измена, дорада или допуна. Као произвођач квалификује се и онај ко самостално склапа производ од делова које је произвео неко други и потом такав производ пушта у промет. Произвођачем се сматра и лице које се представља као произвођач стављањем свог имена, заштитног или другог обележавајућег знака на производ, као и лице које увози производ намењен продаји, закупу, лизингу или другој врсти промета (квазипроизвођач). Ако производ не садржи податке о произвођачу, продавац има положај (фиктивни) произвођача, осим ако у разумном року не обавести оштећеног о идентитету произвођача или лица од ког је набавио производ. Ако се на увозном производу не налазе подаци о увознику, продавац има положај произвођача без обзира на то што производ садржи податке о произвођачу.

Фиктивни произвођач (продавац) има дужност да обавести потрошача о идентитету правог произвођача. Та његова дужност није изричито прописана законом. Међутим, ако не обелодани податке о идентитету правог произвођача (или увозника ако је реч о увозном производу) односно ако пружи нетачне информације о њиховом идентитету, фиктивни произвођач ће бити супсидијарно одговоран за штету од недостатака које тај производ евентуално има. Да би се ослободио одговорности, фиктивном произвођачу је довољно да у разумном року разоткрије идентитет ових лица. Ако то учини, не одговара као њихов јемац: фиктивни произвођач не јемчи за обавезе познатог правог произвођача.

Произвођач може да се ослободи одговорности ако докаже да није он ставио производ у промет, да недостатак није постојао у време када је ставио производ у промет односно да се недостатак појавио касније, да производ није произведен у оквиру његове редовне делатности и да није био намењен продаји или другој врсти стављања у промет, као и да је недостатак настао услед усаглашавања својстава производа с принудним прописима. Произвођач саставног дела ослобађа се одговорности ако докаже да је недостатак последица дизајна или упутства које је дао произвођач. Ако је сам оштећеник допринео настанку штете или је томе допринело лице за које оштећеник одговара, тај њихов допринос сразмерно (делимично или потпуно) ослобађа произвођача, али само ако је допринос скривљен.

ЗЗП садржи и посебна правила о застарелости потраживања накнаде штете:²⁷ потраживање накнаде штете од производа с недостатком застарева у року од три године од дана кад је оштећеник сазнао за штету, недостатак и идентитет произвођача, а у сваком случају за десет година од дана кад је произвођач ставио у промет производ с недостатком. Тај посебан, десетогодишњи објективни рок застарелости двоструко је дужи него општи рок застарелости права на накнаду штете.²⁸ Поред тога, он не тече од настанка штете, како прописује ЗОО, него од дана кад је произвођач пустио производ у промет. Продужени објективни рок застарелости из ЗЗП може да погодује произвођачу тако што ће га заштитити од одговорности за недостатке који имају одложено дејство. На пример, штетне последице одређеног лека могу да се испоље и десет година након пуштања тог лека у промет. Петогодишњи рок који тече од настанка штете у таквом случају повољнији је за оштећеника од десетогодишњег рока који тече од дана кад је производ пуштен у промет.

27 Упоред. ЗЗП, чл. 63 и Директиву, чл. 11.

28 ЗОО, чл. 376 ст. 2.

Упркос томе што у нашем праву од 2005. године постоје посебна правила потрошачког права о објективној одговорности за дефектне производе, та правила се ретко користе. Доступне судске одлуке које су доношене у том временском периоду заснивају се на одредбама ЗОО,²⁹ као да посебан правни режим не постоји, или се правила ЗОО и ЗЗП третирају као да је то јединствени режим одговорности.³⁰

III Текућа реформа правила о одговорности произвођача у праву Европске Уније

1. Директива о одговорности за дефектне производе (1985/1999)

Најважнији инструмент међусобног усклађивања националних правних правила европских држава (а пре свега оних које су чланице ЕУ) у области одговорности за штету од производа јесте већ помену-та Директива о одговорности за дефектне производе. Директива налаже пуну, то јест максималну хармонизацију унутрашњих правила, што значи да државама чланицама није допуштено да пропишу ни јачу ни слабију заштиту од заштите која је оштећеницима гарантована Директивом. Циљ максималних директива није само да заштите потрошаче, него и да уједначе услове под којима се трговци излажу одговорности послујући на јединственом унутрашњем тржишту. Ипак, у литератури се истиче да се пуном хармонизацијом само ограничава заштита коју су потрошачи већ достигли у националним правима неких европских држава, а да се при том не постиже никакво видљиво побољшање положаја европских произвођача.³¹

Правила Директиве пренета су у национална права свих држава чланица и многих земаља које претендују на чланство у ЕУ, укључујући Србију. У најкраћем, тим правилима је предвиђено да за штету од

---

29 Пресуда Врховног суда Србије, Рев. 2929/06 од 8. фебруара 2007. (штета од дефектног лека); Пресуда Врховног суда Србије, Рев. 351/07 од 21. фебруара 2007. (штета од дефектног лека); Пресуда Апелационог суда у Новом Саду, Гж. 4966/12 од 15. априла 2013. (штета од дефектне плинске боце). Одлуке су доступне у електронској бази Службеног гласника, 15. 10. 2023.

30 Пресуда Врховног касационог суда, Рев. 605/2019 од 3. септембра 2020, <https://www.vk.sud.rs>, 15. 10. 2023.

31 Christoph Schmid, „The Instrumentalist Conception of the Acquis Communautaire in Consumer Law“, *The Architecture of European Codes and Contract Law* (eds. Stefan Grundmann, Martin Schauer), Kluwer Law International, Alphen aan den Rijn, 2006, 265–267.

производа с недостатком одговара произвођач по објективном принципу, без обзира на то да ли је крив.³² Оштећеник сноси терет доказивања штете, недостатка у производу и узрочне везе између недостатка и претрпљене штете. Као производ се рачуна свака покретна ствар, укључујући покретне ствари уграђене у друге покретне или непокретне ствари. Електрична енергија је такође производ. Недостатак постоји ако производ не пружа онај степен безбедности који се основано очекује с обзиром на све околности случаја, укључујући оглашавање и употребу производа која се могла разумно очекивати у време када је производ стављен у промет. Не сматра се да производ има недостатак само зато што је касније стављен у промет квалитетнији производ. Под штетом се мисли на имовинску штету услед смрти или телесне повреде, као и на оштећење односно уништење имовине која се обично користи или ју је оштећеник углавном користио за личну употребу или потрошњу.

Директива не дира у национална правила о неимовинској штети. Уништење и оштећење самог производа с недостатком не квалификује се као штета. Исто важи за уништење и оштећење имовине вредности до 500 евра. То значи да је првих 500 евра штете увек је на оштећенику: ризик уништења и оштећења имовине која вреди мање од 500 евра сноси оштећеник, а ако је штета већа, произвођач је дужан да накнади све преко тог износа. Један од начина да се произвођач ослободи одговорности јесте да докаже да је стање научног и техничког знања у време када је пустио ствар у промет било такво да се постојање недостатка није могло открити.³³ То значи да је држава чланица слободна да пропише да произвођач не одговара за штету од недостатка који је био недоступан људском сазнању у време када је ствар пуштена у промет. Ако то пропише, држава чланица ефективно пребацује развојне ризике на потрошаче, што би по претпоставци требало да поспеши иновације.³⁴ Наш законодавац никада није прописао да произвођач не одговара за развојне ризике и за првих 500 евра штете.

32 Вид. детаљно о том режиму у: Duncan Fairgrieve, Geraint Howells, Peter Møgelvang-Hansen, Gert Straetmans, Dimitri Verhoeven, Piotr Machnikowski, André Janssen, Reiner Schulze, „Product Liability Directive“, *European Product Liability. An Analysis of the State of the Art in the Era of New Technologies* (ed. Piotr Machnikowski), Intersentia, Cambridge – Antwerp – Portland, 2017, 17–108.

33 Директива, чл. 7 ст. 1 тач. (е). Преузимање те одредбе у национални пропис није обавезно по чл. 15 ст. 1 тач. (б) саме Директиве.

34 Mark Mildred, „The development risk defence“, *Product Liability in Comparative Perspective* (ed. Duncan Fairgrieve), C.U.P., Cambridge, 2005, 167–168; Bernhard A. Koch, „The development risk defense of the EC Product Liability Directive“, *Pharmaceuticals Policy and Law*, Vol. 20, Nr. 1–4/2018, 163–176; Marija Karanikić, „Development Risks“, *Annals of the Faculty of Law in Belgrade*, Nr. 3/2006, 117–148.

Директива је на снази преко 35 година и за то време измењена је само једном – 1999. године,³⁵ после епидемије прионског обољења које је познато као „болест лудих крава“.³⁶ Тада је било неопходно да европски законодавац прошири дефиницију производа – да би на тај начин проширио домашај објективне одговорности произвођача – на примарне пољопривредне производе (плодове земље, узгоја стокe и рибе) и дивљач. Сматра се да тако измењена дефиниција производа обухвата и генетски модификовано семе и генетски модификоване организме. У свему осталом Директива је задржала свој изворни облик.

2. Рад на новим европским правилима (2023)

Од усвајања Директиве до данашњих дана догодиле су се бројне друштвене, политичке, привредне и технолошке промене, из којих је настала потреба да се осавремени постојећи режим одговорности, као и политички притисак да се то учини, пре свега тако да установа одговорности боље одговара условима кружне и дигиталне економије. Свеопшта дигитализација омогућила је ефикасну размену информација и примену савремених технологија у производњи и дистрибуцији производа. У кружној економији циљ је да се производи и материјали задрже у употреби колико год је то могуће, то јест да се поновном употребом, поправком и рециклажом производа смањи гомилање отпада. На том трагу Европска комисија је усвојила *Европски зелени њлан* – нову, веома амбициозну стратегију привредног раста, којом Европска унија „настоји да се трансформише у праведно и просперитетно друштво“ с конкурентном привредом и потпуно зеленим привредним растом (без нето емисија гасова зелене баште до 2050. године, уз потпуно раздвајање привредног раста од потрошње природних ресурса).³⁷ Унапређена су општа и секторска правила о безбедности производа и тржишном надзору, а између њих и правила о одговорности мора да постоји склад. У пракси је почело да се показује да нека стара правила о одговорности произвођача не одговарају новом економском, политичком и нормативном окружењу.

На првом месту, Директива је усвојена много пре дигиталне револуције, па је сад тешко да се њене одредбе примене на производе

---

35 Директива о одговорности за дефектне производе (*Directive 1999/34/EC concerning liability for defective products*, OJ L 141, 4 June 1999, 20–21).

36 Бовина спонгиформна енцефалопатија (*Bovine Spongiform Encephalopathy*). Хумана форма тог обољења назива се Кројцфелд-Јакобова болест (*Creutzfeldt-Jakob Disease*).

37 Европски зелени договор (*The European Green Deal*, COM/2019/640 final). Може се, наравно, дискутовати о томе да ли је могуће раздвајање привредног раста од искоришћавања ресурса на глобалном нивоу.

каквих раније није било, а посебно на софтвер и производе као што су паметни уређаји и аутономна возила, који не могу да функционишу без софтвера и повезаних дигиталних услуга. Спорно је и ко (све) треба да сноси одговорност за штету од недостатка у производу који је модификован или му је замењена или ажурирана дигитална компонента. Осим тога, потрошачи све више купују производе директно из земаља које нису чланице Уније, што значи да не постоји субјект који је настањен у ЕУ (произвођач, увозник, дистрибутер, продавац) од кога би могла да се захтева и ефикасно оствари накнада по одредбама Директиве. Такође, терет доказивања да недостатак постоји и да је баш он узрок штете по Директиви пада на оштећеника. Оштећенику може да буде веома тешко, ако не и немогуће, да докаже постојање недостатка и узрочност у сложеним ситуацијама, рецимо кад штета потиче од фармацеутских производа или производа заснованих на машинском учењу и вештачкој интелигенцији и, уопште узев, производа с дигиталном компонентом. У таквим случајевима оштећеник обично не располаже техничким информацијама о производу које су неопходне за доказивање каузалитета, а одредбе Директиве не налажу произвођачу да му те информације стави на увид, нити допуштају да се терет доказивања у националном праву пребаци на произвођача. На крају, положај оштећеника је лош и зато што обавеза произвођача да накнади штету у сваком случају престаје за десет година од дана кад је производ пуштен у промет, као и зато што произвођач по Директиви не одговара за првих 500 евра штете.

Европска комисија је 2022. године објавила *Предлој нове директиве*. У пратећем Образложењу Комисија је формулисала опште и посебне циљеве планиране ревизије. Општи циљеви односно сврха одговорности произвођача остаје иста и по томе се Предлог не разликује од Директиве: и даље је потребно да се осигура функционисање јединственог унутрашњег тржишта и да се обезбеди висок степен заштите здравља и имовине потрошача. Међутим, Предлог има и неке специфичне, посебне циљеве, чијим би се остварењем кориговао постојећи правни режим, тако што би се стара правила прилагодила новим политичким, друштвеним, привредним и технолошким условима.

Европска комисија је формулисала те посебне циљеве законодавне реформе на следећи начин. Прво, потребно је да се осигура да правила о одговорности одражавају природу и ризике производа у дигиталном добу и кружној економији. Друго, и много конкретније, треба обезбедити да увек постоји одговорно лице настањено у ЕУ за дефектне производе које потрошачи купују директно из земаља које нису чланице ЕУ. Наиме, при садашњем стању ствари, кад потрошачи набављају робу непосредно из земаља које нису чланице ЕУ, дешава се да не постоји ни

произвођач, ни продавац, а ни увозник или дистрибутер који би био настањен у ЕУ, што значи да не постоји одговорно лице коме би потрошач могао ефикасно да упутити одштетни захтев и да на тај начин оствари своје право на накнаду претрпљене штете. Треће, потребно је да се оштећенику олакша терет доказивања у сложеним случајевима и да се смање ограничења за подношење одштетних захтева, и то тако да се обезбеди равнотежа легитимних интереса произвођача и оштећеника. И четврто, потребно је да се правила о одговорности за производ с недостатком ускладе с новијим правилима о безбедности производа те да се кодификује узорна судска пракса у овој материји.

IV Неопходност реформе националних правила о одговорности произвођача: модернизација и усклађивање с правом ЕУ

Просечан век важења оквирног закона у области заштите потрошача у Србији је око пет година. Већ две деценије ради се непрестано било на новом закону, било на изменама и допунама постојећег, а увек с истим циљем: да се национални стандарди заштите потрошача приближе европским. Област заштите потрошача јесте динамична по својој природи. Правила ЕУ на која се угледа наш законодавац уређују ту област на фрагментаран начин и сама се релативно често мењају. Међутим, и кад се све то узме у обзир, стоји оцена да непрестани рад домаћих институција на писању новог или поправљању постојећег оквирног потрошачког закона ангажује значајне ресурсе, генерише правну несигурност и даје повода за став да тај процес није осмишљен и спроведен на оптималан начин.³⁸ Ако Предлог нове директиве буде био усвојен, Србија ће имати правну обавезу да законска правила о одговорности произвођача усклади с новим европским прописом. Благовремена упућеност у очекиване промене неопходна је да би се овога пута усаглашавање спровело тачно и ефикасно.

У складу с дугогодишњим опредељењем нашег законодавца да не мења и не допуњава ЗОО осим кад сматра да је то апсолутно неопходно,³⁹

38 О честим променама закона у области заштите потрошача видети: Марија Караникић Мирић, „Законодавна хиперактивност и делотворна заштита потрошача“, *Перспективе имплементације европских стандарда у правни систем Србије, Књига 11* (ур. Стеван Лилић), Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2021, 105–122.

39 Циљ измена и допуна из 1993. године био је да се ЗОО ослободи „политичко-идеолошке терминологије.“ Слободан Перовић, „Предговор“, *Закон о облигационим односима*, Службени лист, Београд, 1993. Циљане измене и допуне из 2020. године усвојене су само да би се изменило правило по коме форма пуномоћја за

не треба очекивати никакву промену у општем режиму одговорности за производ с недостатком. Може се разумно претпоставити да ће и после европске реформе код нас опстати двојни режим одговорности произвођача, то јест да потреба да се потрошачка правила ускладе с новом директивом неће послужити као повод да се реформише и општи режим ЗОО, који је исти какав је био пре више од четири деценије. То значи да ће судови морати иновативно да тумаче стара и штура правила ЗОО, кад њих примењују на нове животне ситуације: на пример, кад штета настане од дефектног софтвера или софтверске компоненте неког производа или од повезане дигиталне услуге, или кад треба одредити ко се сматра произвођачем модификованог софтвера или (не)ажурираног софтвера или пак неке телесне ствари која је измењена да би јој се продужио животни циклус (како налажу принципи циркуларне економије и заштите животне средине), или када је производ прибављен непосредно из иностранства (преко *online* платформе) итд.

Максимални карактер Директиве тренутно није изричито прописан, већ је то само више пута потврђен став Европског суда правде (ЕСП).⁴⁰ Сада је предложено да се тај став позакони, то јест да се изричито пропише максимална хармонизација националних прописа.⁴¹ Таква хармонизација забрањује државама чланицама да потрошачима пруже јачу или слабију заштиту од заштите која је гарантована директивом. Изван потрошачког контекста држава је слободна да задржи или да донесе другачија правила о одговорности произвођача. Када би наши судови препознавали принцип максималне хармонизације, правила ЗОО о одговорности произвођача примењивала би се само изван потрошачког контекста (рецимо, кад је оштећеник правно лице или кад је физичком лицу уништена или оштећена имовина коју је користило за своју пословну делатност). У потрошачком контексту правила ЗОО примењивала би се само на питања која нису посебно уређена одредбама ЗЗП (на пример, на одговорност за неимовинску штету),⁴² а и тада само ако се том применом не умањује заштита коју оштећеник ужива

предузимање неког посла мора да следи форму која је прописана за тај посао. Новим правилима прописано је да је за пуномоћје за предузимање неког посла довољна јавнобележничка овера потписа властодавца кад су за сам тај посао прописане строге јавнобележничке форме (солемнизација или запис).

40 Европски суд правде је 2002. године у три наврата заузео тај став (*Commission v France*, C-52/00, EU:C:2002:252; *González Sánchez v Medicina Asturiana*, C-183/00, EU:C:2002:255; *Commission v Greece*, C-154/00, EU:C:2002:254). Одлуке су доступне на адреси: curia.europa.eu, 15. 10. 2023.

41 Предлог, чл. 13.

42 У чл. 59 ст. 2 ЗЗП стоји да оштећеник има право на накнаду неимовинске штете по општим правилима о одговорности за штету (ЗЗП практично упућује на ЗОО, а тако је предвиђено и Директивом, чл. 9 ст. 2).

по прописима којима су у наше право транспонована правила потрошачког права ЕУ.

Без обзира на то што дискусија о предложеним решењима још увек траје, треба знати да ниједан претходни покушај да се одговорност произвођача реформише није стигао до ове фазе. Стога се може основано очекивати да велики број предложених решења на крају буде и усвојен. Најважнији су предлози да се прошире дефиниције темељних појмова као што су производ, произвођач, недостатак и штета, те да се олакша оштећенику да покрене поступак и докаже услове за заснивање одговорности произвођача.

У литератури се умесно истиче да би слични резултати могли да се постигну екстензивним судским тумачењем постојећих правила, уз ту предност што би судови могли постепено да шире одговорност произвођача, док законодавац то чини одједном, уз ризик да одговорност прошири више него што би требало.⁴³ Ипак, тим приступом не би могла да се оствари планирана пуна хармонизација националних прописа. Да видимо шта би усвајање Предлога нове директиве значило за наш ЗЗП.

Прво, у Предлогу нове директиве стоји да појам производа треба проширити тако да обухвати софтвер као самосталан дигитални производ и као дигиталну компоненту покретне ствари, без обзира на то како се тај софтвер испоручује или користи (на неком уређају, клауду, преко интернета). Поврх тога, појам производа требало би да обухвати дигиталне записе који садрже функционалне информације за производњу покретних ствари (*digital manufacturing files*). Ти записи или фајлови омогућавају аутоматизовану контролу машина и алата, као што су бушилице, стругови, глодалице и 3Д штампачи, који по задатим инструкцијама производе телесне објекте. Такође, предложено је да појам производа по изузетку обухвати и такозване повезане или споредне услуге. То су дигиталне услуге чије пружање је интегрисано у производ или повезано с њим, тако да производ не може да функционише односно да се употребљава без тих услуга (на пример, континуирано ажурирање података о саобраћају у системима за навигацију).⁴⁴ Коначно, у Преамбули нове директиве (тач. 13) у Предлогу стоји да појам производа не треба да обухвати бесплатан софтвер отвореног кода. Да би

---

43 Gerhard Wagner, „Liability Rules for the Digital Age“, *Journal of European Tort Law*, Vol. 13, Nr. 3/2022, 203.

44 Предлог, чл. 4 ст. 1 тач. 1 и 2. О критици предложених решења у расправи која се о Предлогу још увек води видети детаљно у: М. Karanić Mirić (2023), 397–405. Овде је само изнета садржина Предлога и установљено је шта би све морало да се промени у нашем ЗЗП да би се домаће право ускладило с тако реформисаним европским прописом.

се на све те начине код нас редефинисао појам производа, неопходно би било да се измени одредба чл. 5 ст. 1 тач. 14 ЗЗП.

Друго, у Предлогу је предвиђено да треба проширити појам штете, тако да се обухвате и материјални губици који настану услед „медицински признатог нарушавања психичког здравља“ и они који настану услед уништења или оштећења дигиталног податка односно фајла који се не користи искључиво у професионалне сврхе.⁴⁵ За такво проширење појма штете код нас би се морала изменити одредба чл. 5 ст. 1 тач. 22 ЗЗП.

Треће, предложено је да се прошири појам недостатка то јест дефекта.⁴⁶ По новој дефиницији сматрало би се да производ има недостатак кад не пружа безбедност коју шира јавност с правом очекује, с обзиром на све околности, укључујући: оглашавање и упутства за инсталацију, употребу и одржавање; сваку разумно очекивану употребу и злоупотребу производа; време када је производ стављен у употребу или промет, а ако произвођач и након тог времена задржава контролу над производом, онда време кад производ престане да буде под контролом произвођача. При процени да ли производ пружа основано очекивану безбедност, у обзир се узимају и: специфична очекивања крајњих корисника којима је производ намењен; значајне накнадне модификације које утичу на безбедност производа; накнадне интервенције произвођача или регулаторних тела, као што је опозив производа због недовољне безбедности; прописи и основана очекивања о безбедности, укључујући сајбер безбедност; утицај других производа за које се разумно очекује да се повежу односно употребљавају заједно с датим производом; способност производа за машинско учење после пуштања у употребу. За такво проширење појма недостатка морала би се изменити одредба чл. 6 ст. 1 ЗЗП.

Четврто, предложено је да за штету од дефектног производа одговара физичко или правно лице које је тај производ развило, произвело или дало да се развије или произведе, као и лице које је производ ставило у промет под својим именом или знаком, или је производ развило или произвело за сопствену употребу. Ако је производ дефектан због недостатка у некој његовој компоненти, за штету одговара и произвођач те компоненте. Под компонентом мисли се на материјални или нематеријални део неког производа или на повезану услугу, чије је интегрисање односно повезивање с тим производом спровео или одобрио произвођач. То значи да проширени појам произвођача обухвата, рецимо, произвођаче софтвера који служи за функционисање неког

45 Предлог, чл. 4 ст. 1 тач. 6.

46 Предлог, чл. 6.

производа и пружаоце повезаних дигиталних и других услуга. Такође, онај ко модификује туђи производ који је већ пуштен у употребу или промет одговоран је за штету као произвођач, под условом да је модификација била значајна и да је спроведена мимо контроле произвођача. Ипак, тај може да се ослободи одговорности ако докаже да модификација није утицала на онај део производа у ком се налази недостатак.⁴⁷ Да би се наше право ускладило с тим проширењем, неопходно би било да се измени чл. 5 ст. 1 тач. 16 ЗЗП.

Поврх тога, предложено је да се круг потенцијално одговорних лица значајно прошири у односу на постојећи режим одговорности, да би се осигурало да готово увек постоји субјект који је настањен у ЕУ, који може да одговара за штету од дефектног производа купљеног од произвођача који није настањен у ЕУ: ако произвођач није настањен у ЕУ, одговоран може да буде увозник дефектног производа или представник произвођача, који јесу настањени у ЕУ, а ако ни они не постоје (на пример, кад потрошач сам набавља производ из државе која није чланица ЕУ), одговорно може да буде лице које омогућава испуњење.⁴⁸ Кад нема никога ко је настањен у ЕУ а ко би могао да буде одговоран по изложеном редоследу, за штету од дефектног производа одговара сваки дистрибутер који пропусти да на захтев оштећеника, а у року од месец дана од пријема тог захтева, идентификује лице од ког је прибавио дефектни производ. По том правилу могла би да одговара и свака *online* платформа која омогућава да потрошач закључује уговоре с трговцима на даљину. За такво свеобухватно проширење законске дефиниције произвођача код нас би било неопходно да се измени поменути чл. 5 ст. 1 тач. 16 ЗЗП. Измена би осигурала да готово увек постоји субјект настањен у Републици Србији који може да одговара за штету од дефектног производа купљеног директно од произвођача који није настањен у Србији.

Коначно, у Предлогу је омогућено да произвођач одговара и за онај недостатак који није постојао у време кад је производ пуштен у употребу или промет, нити је у то време постојао узрок будућег недостатка, ако се тај недостатак испољио због обављања или пропуштања неке накнадне активности, која је пак обављена или је требало да се обави под

47 Предлог, чл. 4 ст. 1 тач. 11–16 и чл. 10 ст. 1 тач. (г).

48 То лице се назива „пружаоцем услуге испуњења“ (*fulfilment service provider*). Под тим се мисли на физичко или правно лице које у оквиру своје пословне делатности омогућава испуњење обавезе трговца који није настањен у ЕУ, тако што му пружа барем две услуге са овог списка: складиштење, паковање, адресирање и отпрема (поштанске услуге и услуге превоза робе су искључене). Кратко речено, то лице активно омогућава трговцу који није настањен у ЕУ да испоручи робу ЕУ потрошачу.

контролом произвођача (повезана услуга; инсталација или одржавање односно ажурирање софтверске компоненте).⁴⁹ И то проширење подразумевало би допуну раније поменутог чл. 5 ст. 1 тач. 16 ЗЗП.

Пето, предложено је укидање правила Директиве по ком висина штете мора да премаше 500 евра да би оштећеник могао да захтева њену накнаду.⁵⁰ Међутим, то ограничење одговорности произвођача наш законодавац никада није ни преузео из Директиве, па ни сад неће морати ништа да мења да би се наше право ускладило с најављеном променом. Иначе, правило по ком потрошач увек сноси првих 500 евра штете требало је да растерети европске судове, али је у томе било превише ефикасно: онемогућило је да велики број потрошачких спорова икада стигне до суда, јер су то обично спорови мале вредности. Укидање доњег прага за покретање поступка за накнаду штете (тамо где тај праг постоји), заједно с могућношћу да се поднесе представничка тужба за заштиту колективних интереса потрошача (у којој се може истаћи и одштетни захтев),⁵¹ значајно ће олакшати истовремено остваривање великог броја одштетних захтева мале вредности.

Шесто, предложена су нова правила о достављању доказа и терету доказивања, која би требало да олакшају процесну позицију оштећеника. У Директиви је прописано да оштећеник сноси терет доказа да су испуњени сви услови за заснивање одговорности произвођача. То значи да оштећена страна мора да докаже и штету и недостатак и узрочну везу између недостатка и штете.⁵² Поврх тога, у Директиви се не предвиђа дужност произвођача веома сложених производа (као што су фармацеутски производи, медицински уређаји и производи с дигиталном компонентом) да ставе на увид оштећеној страни техничке податке о таквом производу, да би она уопште могла да покуша да докаже узрочност.⁵³ (а) Предлог садржи посебна правила о достављању доказа: ако оштећеник учини вероватним своје наводе да штета коју је претрпео потиче од недостатка у производу и ако се позове на одређене доказе који се налазе у поседу произвођача, суд ће да одмери легитимне интересе, укључујући интересе трећих лица и онда ће, ако закључи да је то оправдано, наложити произвођачу да достави тражене доказе. При томе

49 Предлог, чл. 10 ст. 2 у вези са ст. 1 тач. (ц).

50 Директива, чл. 9 ст. 1 тач. (б).

51 Директива о представничким тужбама за заштиту колективних интереса потрошача (*Directive 2020/1828 on representative actions for the protection of the collective interests of consumers and repealing Directive 2009/22/EC*, OJ L 409, 4 December 2020, 1–27).

52 Директива, чл. 4.

53 О потешкоћама којима су у таквим ситуацијама изложени оштећеници видети: М. Karanikić Mirić (2023), 391–393.

се мора водити рачуна да поверљиве информације буду заштићене и да се поштују прописи о пословној тајни.⁵⁴ А ако произвођач не поступи по том налогу, онда ће се обориво претпоставити да је штета потекла од недостатка у његовом производу. (б) Поврх тога, у Предлогу су одређене бројне ситуације у којима се по изузетку обориво претпоставља да недостатак постоји или да штета потиче баш од недостатка.⁵⁵ Пре свега, претпоставиће се да је недостатак узрок штете ако произвођач не поступи по налогу суда да достави одређене доказе. Затим, узрочност ће се претпоставити ако оштећеник докаже да производ није у складу с принудним прописима о безбедности или да је штета настала услед очигледно неправилног функционисања производа током нормалне употребе односно у нормалним околностима. Узрочност ће се претпоставити и кад се утврди да производ јесте дефектан и да претрпљена штета по својој врсти одговара штетама које типично настају услед таквих недостатака. Такође, кад суд процени да је због техничке или научне комплексности одређеног питања оштећенику претерано тешко да докаже постојање недостатка или узрочност или обоје, обориво ће се претпоставити да постоји недостатак, или да је недостатак узрок штете, или и једно и друго, под условом да оштећеник докаже (1) да је производ допринео настанку штете, и (2) да је вероватно да недостатак постоји, или да је недостатак узрок штете, или обоје. Ако Предлог буде усвојен, неопходно ће бити да се у наш ЗЗП унесу сва ова потпуно нова правила о достављању доказа и терету доказивања.

Седмо, у Предлогу је задржано правило да се потраживање накнаде штете гаси у року од десет година од дана кад је произвођач пустио дефектни производ у употребу или промет, под условом да оштећеник у међувремену није покренуо судски поступак против одговорног лица. Разјашњено је да за модификоване производе рок тече од кад су модификовани. Такође, додато је да преклузивни рок износи петнаест година, ако оштећеник није могао да покрене поступак за накнаду штете у десетогодишњем року, пошто се штетне последице нису одмах испољиле, него је било потребно време да се покажу.⁵⁶ За усклађивање с том одредбом није довољно да се чл. 63 ст. 2 ЗЗП допуни деловима о модификованим производима и одложеном испољавању штете, него и да се код нас разјасни да то није застарни него преклузивни рок.

---

54 Предлог, чл. 8. Слична правила о доказивању код нас већ постоје у члану 2106 Закона о ауторским и сродним правима (*Службени гласник РС*, бр. 104/2009, 99/2011, 119/2012, 29/2016 – одлука УС и 66/2019) и у члану 94 Закона о жиговима (*Службени гласник РС*, бр. 6/2020).

55 Предлог, чл. 9.

56 Предлог, чл. 14.

Посматрано из угла произвођача, све нормативне промене које су предложене воде ка повећању ризика одговорности. Као последица повећања тог ризика може да се очекује раст премија осигурања од одговорности. Осим тога, може да се очекује даља социјализација повећаног ризика одговорности произвођача, то јест да се повећани трошкови њиховог осигурања превале на потрошаче и потенцијалне оштећенике.⁵⁷

V Закључак

Европска комисија је недавно објавила Предлог нове Директиве о одговорности за дефектне производе. Ако тај Предлог буде био усвојен, наш законодавац ће имати обавезу да домаћа законска правила усклади с новим европским прописом. Од 2005. године у српском праву постоје два законска режима одговорности произвођача: (а) старији општи режим који је уређен одредбама ЗОО и (б) новији посебан режим који је установљен правилима потрошачког права. Наш законодавац није склон да мења садржину ЗОО, осим кад сматра да је то апсолутно неопходно. Такође, његово је свесно опредељење да правила потрошачког права не уноси у тај закон. Стога се може разумно очекивати да ће и после европске реформе код нас да опстане двојни режим одговорности произвођача, то јест да потреба да се домаће право усклади с новим европским прописом неће послужити као повод да се реформише и општи режим ЗОО. Судови који буду примењивали та стара и штурна правила мораће тумачењем да их прилагоде новим животним ситуацијама. Ту се пре свега мисли на случајеве кад штета настане од дефектног софтвера или софтверске компоненте неког производа или од повезане дигиталне услуге, или кад треба одредити ко се сматра произвођачем модификованог софтвера или (не)ажурираног софтвера или пак неке телесне ствари која је модификована да би јој се продужио животни циклус (како налажу принципи циркуларне економије и заштите животне средине), или када је производ прибављен непосредно из иностранства (преко *online* платформе) итд. Поврх тога, принцип пуне хармонизације налаже да се општа правила ЗОО о одговорности за дефектне производе примењују искључиво изван потрошачког контекста, а у потрошачком контексту само на она питања која нису посебно уређена правилима потрошачког права (под условом да се том применом не умањује достигнути ниво заштите потрошача). Код нас се то тренутно не поштује. Кад буде окончана реформа одговорности за дефектне производе у праву ЕУ, биће потребно да се постојећа правила ЗЗП усагласе с новим европским

57 Детаљно о томе: М. Караникић Мирић (2022); М. Karanikić Mirić (2023).

решењима. То ће налагати, пре свега, да се редефинишу неки темељни појмови, као што су производ, произвођач, штета и дефект, те да се донесу правила којима ће се олакшати процесни положај оштећеника.

Коришћена литература

Bernstein Anita, „Formed by Thalidomide: Mass Torts as a False Cure for Toxic Exposure“, *Columbia Law Review*, Vol. 97, Nr. 7/1997.

Караникић Марија, „Одговорност за штету од производа (у праву Европске уније и Сједињених Америчких Држава)“, *Правни животи*, бр. 10/2003. (Karaničić Marija, „Odgovornost za štetu od proizvoda (u pravu Evropske unije i Sjedinjenih Američkih Država)“, *Pravni život*, br. 10/2003)

Karaničić Marija, „Development Risks“, *Annals of the Faculty of Law in Belgrade*, Nr. 1/2006.

Караникић Марија, „Осврт на нови Закон о одговорности произвођача ствари с недостатком“, *Право и привреда*, бр. 5–8/2006. (Karaničić Marija, „Osvrt na novi Zakon o odgovornosti proizvođača stvari s nedostatkom“, *Pravo i privreda*, br. 5–8/2006)

Караникић Мирић Марија, „Правни капацитет Србије за евроинтеграције у области одговорности произвођача ствари с недостатком“, *Правни капацитет Србије за европске интеграције*, Књига 3 (ур. Стеван Лилић), Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2008. (Karaničić Mirić Marija, „Pravni kapacitet Srbije za evrointegracije u oblasti odgovornosti proizvođača stvari s nedostatkom“, *Pravni kapacitet Srbije za evropske integracije*, Knjiga 3 (ur. Stevan Lilić), Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2008)

Караникић Мирић Марија, *Објективна одговорност за штету*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2013. (Karaničić Mirić Marija, *Objektivna odgovornost za štetu*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2013)

Караникић Мирић Марија, „Одговорност произвођача вакцине у пракси Европског суда правде“, *Српска политичка мисао*, бр. 4/2017. (Karaničić Mirić Marija, „Odgovornost proizvođača vaccine u praksi Evropskog suda pravde“, *Srpska politička misao*, br. 4/2017)

Караникић Мирић Марија, „Одговорност произвођача за потенцијални дефект“, *Казнена реакција у Србији, VIII део* (ур. Ђорђе Игњатовић), Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2018. (Karaničić Mirić Marija, „Odgovornost proizvođača za potencijalni

- defekt“, *Kaznena reakcija u Srbiji, VIII deo* (ur. Đorđe Ignjatović), Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2018)
- Караникић Мирић Марија, „Законодавна хиперактивност и делотворна заштита потрошача“, *Перспективе имплементације европских стандарда у правни систем Србије, Књига 11* (ур. Стеван Лилић), Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2021. (Karaničić Mirić Marija, „Zakonodavna hiperaktivnost i delotvorna zaštita potrošača“, *Perspektive implementacije evropskih standarda u pravni sistem Srbije, Knjiga 11* (ur. Stevan Lilić), Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2021)
- Караникић Мирић Марија, „Реформа одговорности за производ с недостатком у праву Европске уније“, *Перспективе имплементације европских стандарда у правни систем Србије, Књига 12* (ур. Стеван Лилић), Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2022. (Karaničić Mirić Marija, „Reforma odgovornosti za proizvod s nedostatkom u pravu Evropske unije“, *Perspektive implementacije evropskih standarda u pravni sistem Srbije, Knjiga 12* (ur. Stevan Lilić), Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2022)
- Karaničić Mirić Marija, „Product Liability Reform in the EU“, *Digitalization and Green Transformation of the EU* (eds. Dunja Duić, Tunjica Petrašević), EU and Comparative Law Issues and Challenges Series (ECLIC), Vol. 7, Osijek, 2023.
- Константиновић Михаило, *Облигације и уговори. Скица за законик о облигацијама и уговорима*, Службени лист СРЈ, Београд, 1996. (Konstantinović Mihailo, *Obligacije i ugovori. Skica za zakonik o obligacijama i ugovorima*, Službeni list SRJ, Beograd, 1996)
- Koch Bernhard A., „The development risk defense of the EC Product Liability Directive“, *Pharmaceuticals Policy and Law*, Vol. 20, Nr. 1–4/2018.
- Koch Bernhard A., Helmut Koziol, „Comparative Conclusions“, *Unification of Tort Law: Strict Liability* (eds. Bernhard A. Koch, Helmut Koziol), Kluwer Law International, The Hague, 2002.
- Korzec Rebecca, „Dashing Consumer Hopes: Strict Products Liability and the Demise of the Consumer Expectations Test“, *Boston College International and Comparative Law Review*, Vol. 20, Nr. 2/ 1997.
- Markovits Yvan, *La Directive C.E.E. du 25 juillet 1985 sur la responsabilité du fait des produits défectueux*, L.G.D.J., Paris, 1990.
- Micklitz Hans-Wolfgang, „Liability for defective products and services“, *European Consumer Law* (eds. Hans-Wolfgang Micklitz, Norbert Reich, Peter Rott, Klaus Tonner), Intersentia, Cambridge – Antwerp – Portland, 2014.

- Mildred Mark, „The development risk defence“, *Product Liability in Comparative Perspective* (ed. Duncan Fairgrieve), C.U.P., Cambridge, 2005.
- Перовић Слободан, „Предговор“, *Закон о облигационим односима*, Службени лист, Београд, 1993. (Perović Slobodan, „Predgovor“, *Zakon o obligacionim odnosima*, Službeni list, Beograd, 1993)
- Радишић Јаков, „Члан 179. Одговорност произвођача ствари с недостатком“, *Коментар Закона о облигационим односима* (ур. Слободан Перовић), Савремена администрација, Београд, 1995. (Radišić Jakov, „Član 179. Odgovornost proizvođača stvari s nedostatkom“, *Komentar Zakona o obligacionim odnosima* (ur. Slobodan Perović), Savremena administracija, Beograd, 1995)
- Schmid Christoph, „The Instrumentalist Conception of the Acquis Communautaire in Consumer Law“, *The Architecture of European Codes and Contract Law* (eds. Stefan Grundmann, Martin Schauer), Kluwer Law International, Alphen aan den Rijn, 2006.
- Stapleton Jane, *Product Liability*, Butterworths, London, 1994.
- Fairgrieve Duncan, Howells Geraint, Møgelvang-Hansen Peter, Straetmans Gert, Verhoeven Dimitri, Machnikowski Piotr, Janssen André, Schulze Reiner, „Product Liability Directive“, *European Product Liability. An Analysis of the State of the Art in the Era of New Technologies* (ed. Piotr Machnikowski), Intersentia, Cambridge – Antwerp – Portland, 2017.
- Howells Geraint G., Ian M. Ramsay, Thomas Wilhelmsson, *Handbook of Research on International Consumer Law*, Elgar, Cheltenham, 2010.
- Cane Peter, Patrick Atiyah, *Atiyah's Accidents, Compensation and the Law*, C.U.P., Cambridge, 2013.
- Wagner Gerhard, „Liability Rules for the Digital Age“, *Journal of European Tort Law*, Vol. 13, Nr. 3/2022.
- Wuyts Daily, „The Product Liability Directive – More than two Decades of Defective Products in Europe“, *Journal of European Tort Law*, Vol. 5, Nr. 1/2014, 1–34.

Marija KARANIKIĆ MIRIĆ, PhD

Full Professor at the University of Belgrade Faculty of Law, Serbia

HARMONIZING NATIONAL PRODUCT LIABILITY RULES WITH THE NEEDS OF THE DIGITAL ERA AND GREEN TRANSITION

Summary

After a long discussion among professionals, academics, and competent authorities, at the end of September 2022, the European Commission published the Proposal for a directive on liability for defective products. Should the proposed legislative act be adopted by the European Parliament and the Council, the Serbian Consumer Protection Act of 2021 would also have to be amended in line with the new EU rules. Serbian law currently encompasses two legal regimes for non-contractual liability for damage caused by defective products: the older and more general regime prescribed by the Law on Obligations, and the newer regime established by consumer protection rules. The aim of this paper is to present both regimes of product liability currently in force in our country and to examine the reasons for their modification. The substantial reasons pertain to the obsolescence of existing rules, while the formal reasons for the change involve the ongoing alignment of our consumer protection law with EU law, which the Republic of Serbia has accepted as its legal obligation.

Key words: *Product Liability. – Digital Age. – Circular Economy. – Proposal for a Directive on Liability for Defective Products (2022). – Harmonization.*

Датум пријема рада: 9. 11. 2023.

Датум прихватања рада: 15. 12. 2023.